

Kriminālprocesā iesaistītās personas
3.daļa

KPL 6.nodaļa.
Cietušais un viņa pārstāvība

► Cietušais un viņa pārstāvības realizētāji:

- cietušais;
- cietušā pārstāvis;
- juridiskās palīdzības sniedzējs cietušajam

KPL 95.pants. Personas, kuras var būt par cietušo:

- ▶ Cietušais kriminālprocesā var būt fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums:
 - morāls aizskārums,
 - fiziskas ciešanas
 - vai mantisks zaudējums.

- ▶ Par cietušo kriminālprocesā nevar būt persona, kurai morāls aizskārums nodarīts kā noteiktas sabiedrības grupas vai daļas pārstāvim.
- ▶ Ja persona mirusi, cietušais kriminālprocesā var būt kāds no mirušā tuviniekiem.

KPL 96.pants. Atzīšana par cietušo

- Personu par cietušo atzīst procesa virzītājs ar savu lēmumu, ko var uzrakstīt arī rezolūcijas veidā.
- Procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām tikt atzītai par cietušo kriminālprocesā.
- Personu par cietušo var atzīt tikai ar pašas personas vai tās pārstāvja piekrišanu.
- Persona, kura nevēlas būt par cietušo, iegūst liecinieka statusu. Ja persona sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem pati nespēj izteikt savu gribu būt par cietušo, personu atzīst par cietušo bez tās piekrišanas.

- ▶ Tiesa var atzīt personu par cietušo krimināllietas iztiesāšanā līdz tiesas izmeklēšanas sākumam pirmās instances tiesā, ja tiesai pieteikts šāds lūgums. Tiesas lēmumu ieraksta protokolā, un tas nav pārsūdzams.
- ▶ Ja cietušais miris pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, un tiesai ir pieteikts lūgums, tiesa var atzīt šo personu par cietušo.
- ▶ Šādā gadījumā iztiesāšanu nesāk no jauna, bet cietušajam pēc viņa pieteikuma ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem un tiesas sēdes protokolu.

- Saeima 2016.gada 18.februārī ir pieņēmusi grozījumus Kriminālprocesa likumā. Kriminālprocesa likums papildināts ar jaunu pantu - 96.1 pants. Īpaši aizsargājams cietušais.
- Šie grozījumi ir īpaši svarīgi bērnu tiesību aizsardzības kontekstā, jo nepilngadīgie ir iekļauti šajā grupā. Bez tam likumdevējs pamatoti ir sniedzis procesa virzītājam tiesības iekļaut šajā grupā arī citas apdraudētās personas.
- Īpaši aizsargājamam cietušajam ir tiesības procesuālajām darbībām pieaicināt uzticības personu.

- ▶ Īpaši aizsargājamā cietušā statuss noteiks plašāku tiesību loku – īpaša nopratināšanas kārtība, tiesības saņemt informāciju par apsūdzētā atbrīvošanu no ieslodzījuma, tiesības prasīt tiesai, lai cietušais tiesas sēdē netiek uzklausīts klātienē, bet ar tehnisko līdzekļu palīdzību u.c.

KPL 96.¹ pants. Īpaši aizsargājams cietušais.

Īpaši aizsargājams ir šāds cietušais:

- ▶ nepilngadīgais;
- ▶ persona, kura garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ pati nespēj izmantot savas procesuālās tiesības;
- ▶ persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, kas vērsts pret personas tikumību vai dzimumneaizskaramību, vai no cilvēku tirdzniecības;
- ▶ persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu un ko izdarījis cietušā tuvinieks, bijušais laulātais vai persona, ar kuru cietušais ir bijis pastāvīgās intīmās attiecībās;
- ▶ persona, kurai noziedzīga nodarījuma rezultātā, iespējams, radīti smagi miesas bojājumi vai psihiski traucējumi;
- ▶ persona, kura cietusi no noziedzīga nodarījuma, kas, iespējams, veikts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ.

- Ar procesa virzītāja lēmumu par īpaši aizsargājamu atzīst arī cietušo, kas nav minēts iepriekšējā slaidā, bet kas NN rezultātā radītā kaitējuma dēļ ir īpaši ievainojams un nav pasargāts no atkārtota apdraudējuma, iebiedēšanas vai atriebības.
- Informāciju par īpaši aizsargājama cietušā statusu norāda lēmumā par personas atzīšanu par cietušo.
- Par pieņemto lēmumu paziņo cietušajam un viņa pārstāvim, ja tāds ir.
- Ja apstākļi, ka persona būtu atzīstama par īpaši aizsargājamu cietušo, kļuvuši zināmi pēc tam, kad pieņemts lēmums atzīt personu par cietušo, procesa virzītājs var pieņemt lēmumu par īpaši aizsargājama cietušā statusa noteikšanu, tiklīdz viņam šie apstākļi kļuvuši zināmi. Par pieņemto lēmumu paziņo cietušajam un viņa pārstāvim, ja tāds ir.

- ▶ Īpaši aizsargājamam cietušajam ir tiesības ar procesa virzītāja atļauju piedalīties procesuālajās darbībās kopā ar uzticības personu, ja vien tā nav persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētais, aizdomās turētais vai apsūdzētais.
- ▶ Īpaši aizsargājamam cietušajam ir tiesības lūgt un saņemt informāciju par tās apcietinātās vai notiesātās personas atbrīvošanu vai izbēgšanu no ieslodzījuma vietas vai īslaicīgās aizturēšanas vietas, kura radījusi viņam kaitējumu, ja pastāv apdraudējums cietušajam un nepastāv kaitējuma risks apcietinātajai vai notiesātajai personai. Šādu lūgumu var pieteikt līdz gala nolēmuma pieņemšanai kriminālprocesā.

KPL 97.pants. Cietušā tiesību vispārīgie principi:

- Cietušais, ņemot vērā viņam nodarīto morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantiskā zaudējuma apmērus, piesaka šā kaitējuma apmēru un izmanto savas procesuālās tiesības morālas un materiālas kompensācijas gūšanai.
- Tiesības cietušais var īstenot tikai tajā kriminālprocesa daļā, kura tieši attiecas uz noziedzīgu nodarījumu, ar kuru viņam nodarīts kaitējums.
- Cietušais — fiziskā persona savas tiesības var īstenot pats vai ar pārstāvja starpniecību.
- Cietušā — juridiskās personas tiesības īsteno tās pārstāvis.

- Cietušais savas tiesības īsteno brīvprātīgi un paša izraudzītajā apjomā. Tiesību neizmantošana nekavē procesa norisi.
- Bez cietušā piekrišanas nedrīkst publiskot plašsaziņas līdzekļos procesuālo darbību laikā ar foto, video vai cita veida tehniskiem līdzekļiem fiksētu viņa attēlu, ja vien tas nav nepieciešams noziedzīgā nodarījuma atklāšanai.
- Cietušajam, par kura pilngadību pastāv šaubas, līdz tā vecuma noskaidrošanai ir nepilngadīgā cietušā tiesības.
- Valsts nodrošināts cietušā pārstāvis vai juridiskās palīdzības sniedzējs piedalās lietā no uzdevuma pieņemšanas brīža līdz kriminālprocesa pabeigšanai.

KPL 97.¹ pants. Cietušā pamattiesības kriminālprocesā

- saņemt informāciju par kompensācijas, tai skaitā valsts kompensācijas, pieteikšanas un saņemšanas nosacījumiem iesniegt pieteikumu par radītā kaitējuma kompensāciju;
- piedalīties kriminālprocesā, lietojot valodu, kuru viņš prot, ja nepieciešams, bez atlīdzības izmantojot tulka palīdzību;
- neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem;
- izlīgt ar personu, kura radījusi viņam kaitējumu, kā arī saņemt informāciju par izlīguma īstenošanu un tā sekām;

- uzaicināt advokātu juridiskās palīdzības saņemšanai (uzaicina advokātu, ne aizstāvi);
- iesniegt pieteikumu par pasākumu veikšanu pašas personas, tās tuvinieku vai mantas apdraudējuma gadījumā;
- iesniegt pieteikumu par procesuālo izdevumu atlīdzināšanu, kas radušies kriminālprocesā;
- iesniegt sūdzību par procesuālo nolēmumu vai kriminālprocesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas rīcību;

- ▶ saņemt kontaktinformāciju saziņai par konkrēto kriminālprocesu;
- ▶ saņemt informāciju par pieejamo atbalstu un medicīnisko palīdzību;
- ▶ pieprasīt informāciju par kriminālprocesa virzību, par amatpersonām, kuras veic vai ir veikušas kriminālprocesu.

- ▶ Cietušajam, viņa aizgādnim vai aizbildnim visās kriminālprocesa stadijās un visos tā veidos ir tiesības lūgt, lai tiek pieņemts Eiropas aizsardzības rīkojums, ja pastāv Eiropas aizsardzības rīkojuma pieņemšanas pamats.
- ▶ Tiklīdz persona atzīta par cietušo, tai nekavējoties rakstveidā izsniedz un, ja nepieciešams, izskaidro informāciju par cietušā pamattiesībām.
- ▶ To, ka informācija izsniegta un, ja nepieciešams, tiesības izskaidrotas, cietušais apliecina ar savu parakstu.

KPL 98.pants. Cietušā tiesības pirmstiesas kriminālprocesā

- ▶ Cietušajam pirmstiesas kriminālprocesā ir KPL noteiktās pamattiesības, kā arī tiesības:
 - pieteikt noraidījumu amatpersonai, kura veic kriminālprocesu;
 - iesniegt pieteikumus par izmeklēšanas un citu darbību veikšanu;
 - iepazīties ar lēmumu par ekspertīzes noteikšanu pirms tā nodošanas izpildei un iesniegt pieteikumu par tā grozīšanu, ja ekspertīze tiek izdarīta pēc viņa paša pieteikuma;

- pēc pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas saņemt to tiesai nododamās krimināllietas materiālu kopijas, kuri tieši attiecas uz noziedzīgu nodarījumu, ar kuru viņam nodarīts kaitējums, ja tās nav izsniegtas agrāk, vai ar prokurora piekrišanu iepazīties ar šiem krimināllietas materiāliem;
- pieteikt izmeklēšanas tiesnesim lūgumu iepazīstināt viņu ar speciālo izmeklēšanas darbību materiāliem, kuri netiek pievienoti krimināllietai (pirmdokumentiem);
- saņemt rakstveida tulkojumu likumā paredzētajos gadījumos.

- ▶ Cietušajam kriminālprocesā par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vērsts pret dzimumneaizskaramību vai tikumību, ir tiesības pieteikt procesa virzītājam lūgumu informēt viņu par kriminālprocesa virzību daļā par to noziedzīgo nodarījumu, ar kuru viņam nodarīts kaitējums.
- ▶ Aptaujā un nopratināšanā cietušajam ir arī visas liecinieka tiesības un pienākumi.

- KPL 99.pants. Cietušā tiesības pirmās instances tiesā;
- KPL 100.pants. Cietušā tiesības apelācijas instances tiesā;
- KPL 101.pants. Cietušā tiesības kasācijas instances tiesā;

KPL 103.pants. Cietušā pienākumi:

- Cietušajam ir pienākums ierasties kriminālprocesa veikšanai pilnvarotas amatpersonas norādītajā laikā un vietā un piedalīties izmeklēšanas darbībā.
- Cietušajam nav pienākuma izmantot savas procesuālās tiesības un viņu nevar aicināt vai pakļaut piespiedu atvešanai, ja viņš netiek aicināts sakarā ar nepieciešamību piedalīties izmeklēšanas darbībā.

- ▶ Cietušajam ir pienākums pēc procesa virzītāja pieprasījuma nekavējoties rakstveidā paziņot savu sūtījumu saņemšanas pasta vai elektronisko adresi. Ar šo paziņojumu cietušais apņemas 24 stundu laikā saņemt kriminālprocesu veicošās amatpersonas nosūtītos sūtījumus un bez kavēšanās ierasties pēc procesa virzītāja uzaicinājuma vai izpildīt citus minētos kriminālprocesuālos pienākumus.
- ▶ Aptaujā un nopratināšanā cietušajam ir arī visas liecinieka tiesības un pienākumi.

KPL 104.pants. Personas, kuras var būt cietušā — fiziskās personas pārstāvis

- Cietušo — pilngadīgu fizisko personu var pārstāvēt jebkura pilngadīga fiziskā persona, kurai nav nodibināta aizgādība, pamatojoties uz cietušā pilnvarojumu, ko noformē kā notariāli apliecinātu pilnvaru.
- Ja cietušais pilnvarojumu izteicis mutvārdos, procesa virzītājs to noformē rakstveidā.
- Šo pilnvaru paraksta cietušais un pārstāvis, bet procesa virzītājs apliecina pušu parakstus.
- Tiesas sēdē mutvārdos doto pilnvarojumu ieraksta tiesas sēdes protokolā.
- Advokāta kā pārstāvja tiesības piedalīties kriminālprocesā apliecina orderis.

Ja kaitējums radīts nepilngadīgai personai, cietušo pārstāv:

- māte, tēvs vai aizbildnis;
- viens no vecvecākiem, pilngadīgs brālis vai pilngadīga māsa, ja nepilngadīgais dzīvojis kopā ar kādu no viņiem un attiecīgais tuvinieks par nepilngadīgo rūpējies;
- bērnu tiesību aizsardzības institūcijas pārstāvis;
- tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic bērnu tiesību aizsardzības funkciju.

- ▶ Ja kaitējums radīts nepilngadīgai personai, kura uzturas LR bez iepriekšējā slaidā minēto personu klātbūtnes, cietušo var pārstāvēt tā pilngadīgā persona, kura uzturēšanās laikā LR ir atbildīga par nepilngadīgo.
- ▶ Ja kaitējums radīts personai, kurai ir nodibināta aizgādnība garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ, cietušo pārstāv tās aizgādnis, kāda no šā panta otrajā daļā minētajām personām vai tādas nevalstiskās organizācijas pārstāvis, kura veic personu ar garīga rakstura traucējumiem interešu un tiesību aizsardzību.

- ▶ Ja kaitējums radīts personai, kura sakarā ar fiziskiem vai psihiskiem trūkumiem atzīta par cietušo bez tās piekrišanas, cietušo pārstāv kāds no viņa tuviniekiem.
- ▶ visas cietušā tiesības pilnībā pieder viņa pārstāvim un cietušais patstāvīgi tās īstenot nevar, izņemot nepilngadīgā tiesības sniegt liecību un izteikt savu viedokli.

- ▶ Ja ir apgrūtināta vai citādi nav nodrošināta nepilngadīgā tiesību un interešu aizsardzība vai pārstāvji iesniedz motivētu lūgumu, procesa virzītājs pieņem lēmumu par advokāta kā nepilngadīgās cietušās personas pārstāvja uzaicināšanu.
- ▶ Izņēmuma gadījumā, ja citādi nav iespējams nodrošināt personas tiesību un interešu aizsardzību kriminālprocesā, procesa virzītājs pieņem lēmumu par cietušā — pilngadīgas trūcīgas vai maznodrošinātas personas pārstāvja — advokāta uzaicināšanu.
- ▶ Procesa virzītājs. Šajos gadījumos pieaicina advokātu arī gadījumos, kad cietušo nevar pārstāvēt neviens no tuviniekiem.
 - Advokātam par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanu samaksas apmēru un ar valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanu saistītos atlīdzināmos izdevumus, to apmēru un izmaksas kārtību nosaka Ministru kabinets.

- ▶ procesa virzītājs lēmumu par nepieciešamību nodrošināt pārstāvi kriminālprocesā paziņo attiecīgās tiesas darbības teritorijas zvērinātu advokātu vecākajam.
- ▶ Zvērinātu advokātu vecākais ne vēlāk kā triju darbdienu laikā pēc procesa virzītāja pieprasījuma saņemšanas paziņo procesa virzītājam par konkrētā advokāta piedalīšanos kriminālprocesā. Procesa virzītājs procesuālajās darbībās, kuras veicamas nekavējoties un kurās iesaistīts cietušais, ja nepieciešams, advokātu pārstāvības nodrošināšanai uzaicina atbilstoši attiecīgās tiesas darbības teritorijas zvērinātu advokātu vecākā sastādītajam advokātu dežūru grafikam.

- ▶ Nepilngadīgā vai cietušā, kuram ir nodibināta aizgādnība garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ, pārstāvim kriminālprocesā atļauj piedalīties ar procesa virzītāja lēmumu;
- ▶ Procesa virzītājs, izlemjot jautājumu par atļauju personai piedalīties kriminālprocesā kā nepilngadīgā vai cietušā, kuram ir nodibināta aizgādnība garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ, pārstāvim, ievēro šā panta otrajā daļā noteikto secību un konkrēto personu iespējas un vēlēšanos patiesi aizsargāt cietušā intereses.

KPL 105.pants. Cietušā — juridiskās personas pārstāvība kriminālprocesā

- ▶ Juridisko personu, kura atzīta par cietušo, var pārstāvēt fiziskās personas:
 - saskaņā ar likumā noteiktajām pilnvarām;
 - saskaņā ar pilnvarām, kas noteiktas juridiskās personas darbību regulējošajos dokumentos;
 - uz īpaši šim nolūkam izdotas pilnvaras pamata.
- ▶ Pārstāvim kriminālprocesā atļauj piedalīties pēc viņa pilnvarojuma iesniegšanas un pārbaudīšanas ar procesa virzītāja lēmumu, ko var uzrakstīt arī rezolūcijas veidā.

KPL 106.pants. Personas, kuras nevar būt cietušā pārstāvis:

- ▶ Cietušā pārstāvis nevar būt amatpersona, kura veic vai veikusi konkrēto kriminālprocesu.
- ▶ Cietušā pārstāvis nevar būt persona, kura tieši vai netieši ieinteresēta lietas izlemšanā par labu kaitējumu radījušajai personai.

KPL 107.pants. Cietušās personas pārstāvja tiesības

- ▶ Ja cietušais savas tiesības īsteno ar pārstāvja starpniecību, pārstāvim ir visas cietušā tiesības.
- ▶ Piecpadsmit gadu vecumu sasnieguša nepilngadīgā cietušā pārstāvis izmanto tiesības kopā ar savu pārstāvamo.

KPL 108.pants. Juridiskās palīdzības sniegšana cietušajam

- ▶ Cietušais vai viņa pārstāvis savu tiesību pilnīgai realizācijai var uzaicināt advokātu juridiskās palīdzības sniegšanai.
 - Šādas tiesības nav advokātam, kas piedalās kā cietušā pārstāvis.
- ▶ Juridiskās palīdzības sniedzējam ir tiesības piedalīties visās procesuālajās darbībās, kuras notiek ar cietušā līdzdalību, un pēc cietušā lūguma pilnīgi vai daļēji izmantot viņa tiesības.
- ▶ Advokāta kā juridiskās palīdzības sniedzēja tiesības piedalīties kriminālprocesā apliecina orderis.

- Juridiskās palīdzības sniegšana nepilngadīgajam cietušajam un nepilngadīgā cietušā pārstāvim ir obligāta kriminālprocesā par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību, ko nodarījusi persona, no kuras nepilngadīgais cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, vai par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību vai dzimumneaizskaramību.
- Ja nepilngadīgais cietušais vai viņa pārstāvis nav noslēdzis vienošanos ar advokātu par juridiskās palīdzības sniegšanu, procesa virzītājs pieņem lēmumu par advokāta kā juridiskās palīdzības sniedzēja uzaicināšanu KPL paredzētajā kārtībā.
 - Šajā gadījumā samaksu advokātam par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanu un ar tās sniegšanu saistītos atlīdzināmos izdevumus sedz saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem, kas reglamentē samaksu par valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības sniegšanu.

